

- 15-issue-1-2019/the-role-of-innovative-entrepreneurship-in-the-economic-development-of-eu-member-countries. Accessed 05.09.2020.
5. Stanford University: Everything You Need to Know, blog.prepscholar.com/stanford-university-ranking-acceptance-rate. Accessed 01.08.2020.
 6. The Silicon Valley Leadership Group. URL: www.svlg.org/about-us/. Accessed 01.10.2020.
 7. "US Labor Non-Competition Agreements." [feinsteinpartners, feinsteinpartners.ru/dogovory-o-nekonkurencii-v-trudovom-prave-ssha/om](http://feinsteinpartners.ru/dogovory-o-nekonkurencii-v-trudovom-prave-ssha/om). Accessed 01.10.2020.
 8. "California Eldorado." Dergachev.ru, Dergachev.ru/Landscapes-of-life/USA/12.html. Accessed 01.10.2020.
 9. "Silicon Valley." Wikipedia, ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D1%8F_%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0. Accessed 06.08.2020.
 10. Kubinii, N., Pulyanovich, E., and T. Kosovilka. "Institutionalization of innovative strategies: a retrospective background." *Scientific Bulletin of Uzhhorod University: Series: Economics*, issue 2 (50), 2017, pp. 83–86.
 11. Miklovda, V.P., Stupko, A.V., Britchenko, I.G., and N.Yu. Kubiniy. *Small business as a factor in the development of regional competitiveness: a monograph*. Poltava, 2012.
 12. Miklovda, V.P., and V.Y. Griga. "Features of regional innovation policy in China (on the example of Jiangsi province)." *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, Issue 2 (52), 2018, pp.13-25.
 13. "The racial makeup of Silicon Valley developers." bloggerator.org, bloggerator.org/page/rasovyj-sostav-razrabotchikov-kremnievoj-doliny. Accessed 01.09.2020.
 14. Salkova, I. Kovalchuk, I., and L. Petina. "Theoretical bases of innovative development of agro-industrial complex of Ukraine." *Agrosvit*, no. 7, 2016, pp.27-31.
 15. Fialkovsky, A. "Algorithm of formation of regional system of support of innovative business." *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, no.53, 2019, pp.77-81.

УДК 336.22:332.1

doi: 10.15330/apred.1.16.111-122

Бачо Р.Й., Потокі Г.Ф., Иллар Е.Й.

ОЦІНКА ПОДАТКОСПРОМОЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Закарпатський угорський інститут імені
Ференца Ракоці ІІ,
кафедра обліку і аудиту,
пл. Кошута 6, м. Берегове,
Закарпатська область,
90200, Україна,
тел.: 0314142829,
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua

Анотація. В статті науково обґрунтовано необхідність дослідження механізму забезпечення податкової спроможності місцевого самоврядування в регіонах України на прикладі м. Ужгород, адже в умовах політично-економічної кризи в Україні проблеми підвищення ролі місцевих податків і зборів в якості інструмента наповнення дохідної частини місцевих бюджетів залишаються вирішеними в неповній мірі.

Метою наукової статті є дослідження ролі місцевих податків і зборів як способу посилення децентралізаційних процесів в регіонах України та проведення аналізу податкового забезпечення м. Ужгорода Закарпатської області. Для розв'язання поставлених завдань у даній роботі використані такі методи наукового дослідження, як: порівняння, аналіз, синтез,

економіко-статистичні методи, а також метод графічного зображення результатів дослідження. Науковою новизною отриманих результатів є удосконалення механізму системи місцевого оподаткування за рахунок впровадження змін щодо складу місцевих податкових платежів та окремих її елементів. Практичне значення наукового дослідження полягає в науковому обґрунтуванні існуючих складнощів проведення фінансової децентралізації в регіонах, що проявляється у високій залежності Закарпатської області у від дотацій та субвенцій, для усунення якої органам місцевого самоврядування необхідно нарощувати суми податкових надходжень (в першу чергу за рахунок надходжень від місцевих податків і зборів) та підвищувати автономність бюджету.

Зроблено висновок про що починаючи з 2016 року податкоспроможність регіону починає зростати, однак внаслідок високої залежності регіону від дотацій та субвенцій, органам місцевого самоврядування необхідно нарощувати суми податкових надходжень, в першу чергу за рахунок надходжень від місцевих податків і зборів, та підвищувати автономність місцевого бюджету.

Ключові слова: місцевий бюджет, податки і збори, податкова спроможність, децентралізація, фінансова автономність, дотації, трансферти.

Bacho R., Pataki G., Illar E.

ASSESSMENT OF TAXABILITY OF LOCAL BUDGETS IN THE REGIONS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Rákóczi Ferenc II. Transcarpathian
Hungarian Institute
Accounting and Audit Department,
Kossuth sqr., 6, Berehove,
Zakarpattia region,
90200, Ukraine,
tel.: 0314142829,
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua

Abstract. The article scientifically substantiates the need to study the mechanism of ensuring the taxability of local governments in the regions of Ukraine on the example of Uzhhorod city, because in the context of the political and economic crisis in Ukraine, the problems of increasing the role of local taxes and fees as a tool for filling local budgets' revenue remain incompletely resolved.

The purpose of the scientific article is to study the role of local taxes and fees as a way to strengthen decentralization processes in the regions of Ukraine and to analyze the tax provision of Uzhhorod city in Transcarpathian region. To solve the tasks in this study such research methods are used as: comparison, analysis, synthesis, economic and statistical methods, as well as the method of graphical representation of research results. The scientific novelty of the obtained results is the improvement of the local taxation system mechanism due to the introduction of changes in the composition of local tax payments and its individual elements. The practical significance of the research is in the scientific substantiation of the existing difficulties of financial decentralization in the regions, which is manifested in the high dependence of the Transcarpathian region on subsidies and subventions, to eliminate which local governments need to increase tax revenues (primarily local revenues and fees) and increase budget autonomy.

It is concluded that since 2016 the taxability of the region begins to grow, but due to the high dependence of the region on subsidies and subventions, local governments need to increase the amount of tax revenues, primarily through revenues from local taxes and fees, and increase the autonomy of the local budget.

Key words: local budget, taxes and fees, taxability, decentralization, financial autonomy, subsidies, transfers.

Вступ. В умовах ринкової економіки місцевий бюджет є одним з важливих інструментів, за допомогою якого відбувається реалізація заходів соціально-

економічного та політичного розвитку регіонів. Одним із джерел надходжень місцевих бюджетів є власні доходи, у тому числі місцеві податки і збори, які забезпечують виконання принципу самостійності між ланками бюджетної системи. Саме підвищення ролі місцевих податків та зборів і збільшення їх частки у складі доходів є головним напрямком зміцнення місцевих бюджетів та розширення фінансової автономії відповідних територій.

Важливим кроком щодо подолання цієї проблеми було прийняття Податкового кодексу [14] (з прийняттям якого було скасовано неефективні місцеві податки і збори) та запровадження процесів децентралізації влади в Україні. Однак на цьому процес вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні є незвершеним, до того ж в умовах постійних змін законодавства, породжуються нові проблеми в даній сфері, що потребують детального аналізу в наш час.

Серед вітчизняних науковців питаннями місцевого оподаткування займалися такі вчені, як В.Л. Андрущенко [1], Р. Бачо [2], І. Волохова [2], О. Кириленко [5], Т. Коломієць [7], Ю. Кушнірук [8], В. Макогон [10], Л. Скиба [12] та інші. Серед сучасних західних учених проблеми побудови системи місцевого оподаткування розкривають Дж. Б'юкенен, Р. Масгрейв, Д. Норт, Г. Райт, Дж. Стігліц та інші.

Водночас, не зважаючи на значний доробок науковців в сфері місцевого оподаткування, в умовах політично-економічної кризи в Україні проблеми підвищення ролі місцевих податків і зборів в якості інструмента наповнення дохідної частини місцевих бюджетів залишаються вирішеними в неповній мірі.

Метою наукової статті є дослідження ролі місцевих податків і зборів як способу посилення децентралізаційних процесів в регіонах України та проведення аналізу податкового забезпечення м. Ужгорода Закарпатської області.

Для розв'язання поставлених завдань у даній роботі використані такі методи наукового дослідження, як: порівняння, аналіз, синтез, економіко-статистичні методи, а також метод графічного зображення результатів дослідження.

Інформаційною базою для проведення дослідження стали: законодавчі і нормативні акти України, що стосуються оподаткування, Податковий кодекс України, вітчизняна і зарубіжна наукова література, періодичні видання, підручники, монографії, статистичні дані Державної казначейської служби України та звітні дані Ужгородської міської ради, тощо.

Результати. Податкоспроможність регіону виражає обсяг доходів, який потенційно може бути отриманий місцевими бюджетами при максимальних податкових зусиллях місцевих органів влади. Під податковими зусиллями місцевих органів влади, слід розуміти можливість оптимізувати бюджетні доходи з урахуванням реального обсягу податкової бази окремих територій, збирання податків та діючого порядку оподаткування окремого об'єкта (слід обов'язково враховувати ставки податків, можливість надання як державою, так і місцевими органами влади пільг, ймовірність відстрочення чи розстрочення податкових зобов'язань великим платникам податків тощо). Отже, бюджетні доходи знаходяться в прямопропорційній залежності від податкових зусиль місцевого самоврядування, які повинні бути рівномірно розподілені у територіальному розрізі, хоча кількісні показники, які виражаються у динаміці надходжень податкових доходів, можуть бути й відмінними [8].

Щодо визначення сутності податкоспроможності, факторів формування та критеріїв його оцінки, на сьогодні ще не існує однозначної думки. У світовій практиці під податкоспроможністю прийнято розуміти «показник, який характеризує здатність територіальної громади акумулювати податкові надходження». Джерелами формування податкоспроможності виступають потенційні податкові фінансові ресурси, можливості платників податків, ресурси бази оподаткування, тобто податкові бази та ставки [13].

Виділення реальної та потенційної податкоспроможності має велике значення для аналізу даного показника, оскільки дозволяє розглядати його в певному часовому інтервалі та відповідно до рівня реалізованості можливостей місцевих органів влади щодо акумулювання податкових надходжень, що, в свою чергу, забезпечує справедливість в оподаткуванні територіальних громад. Реальна податкоспроможність відображає фактичні податкові вилучення у платників податків, які знаходяться на території даного регіону (або перебувають під його юрисдикцією) для забезпечення дохідної частини бюджетів різних рівнів у даний історичний час при певному рівні розвитку продуктивних сил. Під час дослідження встановлено, що застосування показника реальної податкоспроможності для забезпечення цілей регіонального розвитку недостатнє, оскільки з часом він змінюється і не відповідає вимогам політики розвитку. Саме тому важливим є розуміння сутності поняття “потенційна податкоспроможність”. Під потенційною податкоспроможністю регіону розуміємо його можливості щодо мобілізації податкових доходів до бюджетів усіх рівнів за умови задіяння всіх регіональних ресурсів [5, с. 256].

Зрозумілим є те, що в основі формування податкоспроможності певної територіальної громади лежить податкова база. Зважаючи на виокремлення реальної та потенційної податкоспроможності, важливим є виокремлення реальної, розширеної та потенційної баз оподаткування, які зображенні на рис. 1.

Аналізуючи рис. 1, ми бачимо, що структура податкоспроможності регіону є досить розгалуженою та включає три основні складові: реальну податкову базу, потенційну та розширену. Остання може стати каталізатором економічного розвитку території та відновлення виробництва та підприємницької діяльності в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Рис. 1. Складові формування податкоспроможності територіальної громади [8]

Fig. 1. Components of the formation of the tax capacity of the territorial community [8]

При цьому, варто звернути увагу на існування не лише прямого, а й зворотнього зв'язку між даними категоріями, оскільки саме рівень розвитку виробництва є визначальним для формування потенційної податкоспроможності території. Така взаємозалежність існує і між податкоспроможністю та рядом інших особливостей регіону чи адміністративно-територіальної одиниці, а саме: геополітичною важливістю

в державі чи регіоні, потужністю інтегрального потенціалу, активністю та її диверсифікацією на екзогенному рівні, якістю життя населення тощо.

Для того, щоб визначити можливості регіонів України, щодо здатності акумулювати податкові надходження, необхідно провести аналіз індексу податкоспроможності місцевих бюджетів (табл. 1). Сам індекс становить коефіцієнт, що визначає рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні з розрахунку на одного мешканця.

Таблиця 1

Індекс податкоспроможності місцевих бюджетів України за 2014-2018 рр.*

Table 1

Index of tax capacity of local budgets of Ukraine for 2014-2018 **

№	Область	Індекс податко-спроможності	Індекс податкоспроможності									
			<0,5	0,5-0,8	0,8-1,0	1,0-1,2	>1,2	<0,5	0,5-0,8	0,8-1,0	1,0-1,2	>1,2
			частка у загальній кількості бюджетів, %					частка у загальній чисельності мешканців, %				
1	Дніпропетровська	1,39	19	37	21	4	19	3	16	16	4	61
2	Київська	1,39	0	22	15	17	46	0	11	21	15	53
3	Полтавська	1,32	7	13	31	14	34	3	9	20	11	57
4	Запорізька	1,25	16	62	10	0	12	6	37	5	0	52
5	Миколаївська	1,08	13	50	17	6	13	4	35	9	4	49
6	Харківська	1,07	4	56	18	11	11	2	25	10	6	57
7	Одеська	1,07	46	33	4	4	14	22	18	4	4	52
8	Сумська	1,01	15	40	23	15	8	6	33	14	22	25
9	Кіровоградська	1,00	0	29	29	21	21	0	30	24	14	31
10	Донецька	1,00	17	31	17	9	26	7	33	13	12	35
11	Львівська	0,99	56	17	13	3	11	25	18	19	4	34
12	Черкаська	0,93	4	40	38	8	10	2	34	33	6	25
13	Вінницька	0,93	27	43	6	7	16	14	42	5	3	36
14	Чернігівська	0,92	18	34	18	16	13	8	32	15	37	9
15	Житомирська	0,90	31	46	7	4	13	14	39	10	7	30
16	Хмельницька	0,85	29	48	10	5	8	14	39	13	8	25
17	Рівненська	0,76	60	27	2	2	9	44	25	3	1	26
18	Херсонська	0,76	36	53	4	4	2	21	42	2	35	0
19	Волинська	0,76	65	15	3	2	15	50	18	1	4	27
20	Луганська	0,69	36	41	9	5	9	30	44	6	2	17
21	Івано-Франківська	0,67	74	9	7	2	7	51	14	10	5	20
22	Тернопільська	0,66	62	28	5	2	3	53	24	1	1	21
23	Закарпатська	0,66	46	17	4	17	17	54	16	3	9	19
24	Чернівецька	0,55	77	15	0	5	3	60	8	0	31	1
ЗАГАЛОМ		1,00	31	34	14	7	14	18	25	11	9	37

*Джерело: складено та розраховано авторами на основі даних [20]

З табл. 1 видно, що до найбільш податкоспроможних регіонів України належить 10 областей. Серед них, найбільш податкоспроможними є Дніпропетровська, Київська, Полтавська, Запорізька область в яких індекс податкоспроможності складає 1,25-1,39. Таке високе значення індексу говорить нам про те, що податковий потенціал областей є достатнім та знаходиться на високому рівні.

Крім того, дані регіони є донорами, які відраховують реверсні дотації. Тобто регіони отримують достатню кількість податкових надходжень і частина з них вилучається з бюджету для передавання менш забезпеченим регіонам. Десятку лідерів замикає Сумська, Кіровоградська, Донецька область в яких індекс податкоспроможності варіюється в межах 1,01-1,00. Таке значення індексу говорить про те, що регіони здатні забезпечити себе достатньою кількістю податкових надходжень, проте здійснювати реверсні дотації їм не вдається.

Останні місця в рейтингу податкоспроможності регіонів займають Тернопільська, Закарпатська та Чернівецька область, в яких індекс коливається в межах 0,55-0,67. Таке низьке значення свідчить про те, що дані території отримують фінансову допомогу в процесі фінансового вирівнювання. Слід також відзначити те, що регіони в яких індекс податкоспроможності менший 1,00 не є економічно розвинутими, а деякі взагалі знаходяться в зоні проведення антитерористичної операції. Також нами було досліджено те, що у 82% регіонів податкоспроможність знаходиться на досить низькому рівні, відповідно 22% регіонів отримують достатню кількість податкових надходжень. Крім того, було встановлено, що в регіонах де індекс податкоспроможності вище 1,00 проживає 46% населення, а де індекс податкоспроможності нижче 1,00 проживає 54%.

Для повноцінного дослідження податкоспроможності регіонів України потрібно дослідити динаміку та структуру доходів місцевих бюджетів України (рис. 2.10). Саме завдяки даному аналізу вдасться дослідити податкоспроможність регіонів України протягом 2002-2018 рр. і виявити основний їх тренд.

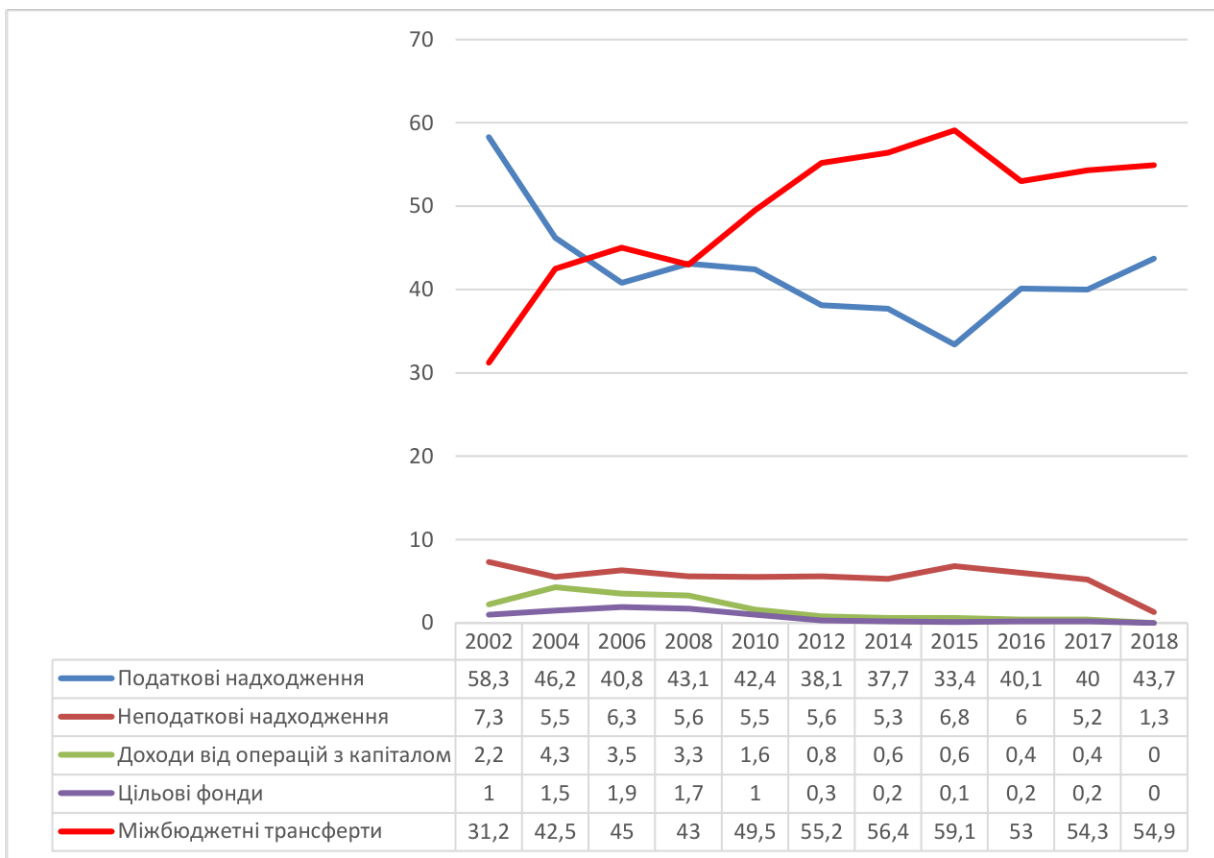

Рис. 1. Динаміка структури доходів місцевих бюджетів України у 2002-2018 рр., % [4]
 Fig. 1. Dynamics of the structure of local budget revenues of Ukraine in 2002-2018,% [4]

Аналізуючи рис. 2.10 бачимо, що починаючи із 2002 до 2015 року податкоспроможність регіонів України знижувалася. Так, протягом даного періоду частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів знизилася із 58% до 33%, при цьому частка міжбюджетних трансфертів виросла із 31% до 59%. Починаючи із 2015 року податкоспроможність регіонів починає зростати так, у 2017 році в порівнянні із 2015 роком частка податкових надходжень зросла на 7%, а частка міжбюджетних трансфертів знизилася на 5%. У 2018 році тенденція зростання продовжилася. Дана тенденція є позитивним явищем, проте досі спостерігається велика залежність регіонів України від трансфертів. Таким чином, існуючий порядок формування місцевих бюджетів недостатньо стимулює місцеві органи влади до наповнення бюджетів і є чинником ризику для економічного та соціального розвитку регіонів та національної економіки. Крім того, формування доходної частини місцевих бюджетів в основному за рахунок трансфертів з Державного бюджету, впливає і на структуру їх видатків, оскільки більшу частку (95,8%) у структурі трансфертів становлять субвенції, які надаються для конкретно визначених цілей (на медицину, освіту, соціальний захист тощо).

Для більш детального аналізу податкоспроможності потрібно її дослідити на конкретному прикладі, цим прикладом буде слугувати м. Ужгород. Так, першим ділом необхідно розрахувати основні показники фінансової стійкості бюджету м. Ужгород. Це дасть змогу зрозуміти на скільки бюджет міста є стійким за рахунок власних надходжень та оцінити податкоспроможність території. Перш ніж перейти до аналізу відносних показників, які застосовані для оцінки податкоспроможності регіону, необхідно розтлумачити сутність кожного з коефіцієнтів (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету

Table 2

Calculation of coefficients of financial stability of the local budget

Показник	Характеристика показника
Коефіцієнт податкової спроможності	Показує здатність податкових надходжень забезпечити виконання видаткової частини бюджету. Нормативне значення <2,0.
Коефіцієнт трансфертів	Показує питому вагу суми трансфертів у загальному фонді бюджету
Коефіцієнт бюджетного забезпечення	Показує скільки бюджетних коштів приходиться на 1 чоловіка на даній території
Коефіцієнт податкової самостійності	Показує взаємозв'язок між обсягами податків, які збираються до місцевого бюджету, та доходами місцевого бюджету. Нормативне значення >0,8.
Коефіцієнт міжбюджетних відносин	Показує частку дотацій і субвенцій в загальних доходах бюджету.
Індекс податкоспроможності	Визначає рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні з розрахунку на одного мешканця.

* Джерело: складено та розраховано авторами на основі даних [38; 50]

Охарактеризувавши показники, які нам необхідні для аналізу податкоспроможності м. Ужгород, ми можемо безпосередньо перейти до їх розрахунку (табл. 3).

Розрахувавши коефіцієнт податкової спроможності видно, що нормативного значення досягалося тільки в 2014-2015 рр. (1,78 в 2014 році і 1,76 в 2015 році). В 2016 році відбулося зростання даного показника із позначки 1,76 до 2,25, дане зростання

свідчить про недостатність податкових надходжень, які необхідні для покриття видатків місцевих бюджетів, що є негативним чинником. Проте в 2017 і 2018 рр. значення показника покращується, і в 2018 році воно закріпилося на рівні 2,01, що є в межах норми. Дане значення показує те, що за допомогою податкових надходжень можна профінансувати 50% видатків місцевого бюджету, що є досить хорошим показником.

Таблиця 3

Оцінка фінансової стійкості бюджету м. Ужгород за 2014-2018 рр.*

Table 3

Assessment of financial stability of the budget of Uzhhorod for 2014-2018 *

Показник	Розрахунок	Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
Коефіцієнт податкової спроможності	Видатки місцевих бюджетів / Податкові надходження	1,78	1,76	2,25	2,0	2,01
Коефіцієнт трансфертів	Сума трансфертів / Загальний фонд	0,77	0,93	1,14	0,88	0,68
Коефіцієнт бюджетного забезпечення	Обсяг доходів бюджету / Кількість населення	4 021	4 212	6 442	8 565	11 141
Коефіцієнт податкової самостійності	Податкові надходження / Доходи без трансфертів	0,86	0,89	0,85	0,84	0,86
Коефіцієнт міжбюджетних відносин	(Дотації + Субвенції) / Обсяг доходів бюджету	0,39	0,41	0,5	0,43	0,41
Індекс податкоспроможності	Податкоспроможність регіону/Податкоспроможність зведена по Україні на 1 мешканця	2,14	1,98	1,54	1,62	1,64

*Джерело: складено та розраховано авторами на основі даних [12; 13]

Коефіцієнт залежності бюджету м. Ужгород від трансфертів відображає поступове підвищення залежності із 2014 року до 2016 року. Так, значення показника у 2016 році виросло на 0,37 в порівнянні із 2014 роком. Така динаміка свідчить про все більшу залежність місцевого бюджету і про поступову втрату податкоспроможності регіону. Проте в 2017-2018 рр. динаміка починає покращуватися і значення коефіцієнта в 2018 році уже складає 0,68. Така динаміка пов'язана із збільшенням податкових надходжень і свідчить про поступове підвищення податкоспроможності регіону.

Позитивною є тенденція коефіцієнта бюджетного забезпечення, що відображає збільшення суми коштів, яку виділяє бюджет на одну людину, так у 2016 році у порівнянні з 2014 роком ця сума зросла на – 2421 грн, а у 2017 році у порівнянні з 2016 роком сума зросла ще на – 2123 грн (якщо порівнювати коефіцієнт бюджетного забезпечення 2015 року з 2017 роком, то в 2017 році він зріс на 100%). У 2018 році знову відбулося зростання коефіцієнта до рівня 11 141 грн. Слід також зазначити, що зростають тільки номінальні значення під впливом інфляційних процесів, щодо реальних значень то позитивна динаміка спостерігається виключно в останні два роки, до того значення показувало негативну динаміку.

Щодо податкової самостійності, то вона є майже стабільною протягом п'яти років і в середньому складає 0,86. Дане значення відповідає нормативному і вказує на те, що основу надходжень бюджету (без трансфертів) становлять саме податкові надходження. Розрахувавши коефіцієнт міжбюджетних відносин, спостерігається досить висока частка дотацій і субвенцій в загальних доходах бюджету (у 2018 році частка становила

41%), проте починаючи з 2016 року їх частка зменшується. Так, у 2018 році частка дотацій і субвенцій зменшилася на 0,09 в порівнянні із 2016 роком. Дана тенденція є позитивним фактором (так як це вказує на зростання власної дохідної бази місцевого бюджету і зменшення залежності від державного бюджету). Індекс податкоспроможності регіону протягом досліджуваного періоду показував хороше значення (>1,00), проте його динаміка була не втішною. Так, у 2016 році у порівнянні із 2014 роком значення індексу скоротилося із позначки 2,14 до 1,54, а у 2018 році в порівнянні із 2016 роком виросло на 0,10. Різкий спад показника у 2016 році насамперед пов'язаний із складною економічною та політичною ситуацією в країні. Значення індексу і його динаміка за останні декілька років говорять, про здатність регіону акумулювати достатню кількість податкових надходжень.

Підводячи підсумки оцінки фінансової стійкості бюджету м. Ужгород за 2014-2018 рр. можна сказати, що в останні роки була виявлена позитивна тенденція щодо покращення відносних показників фінансової стійкості. Проте у 2016 році спостерігалися найнижчі показники в порівнянні із попередніми періодами та з їх нормативними значеннями. Так, до прикладу коефіцієнт податкової спроможності у 2016 році закріпився на рівні 2,25, при цьому його нормативне значення не повинно бути більшим 2,00. Схожа ситуація із коефіцієнтом міжбюджетних відносин, який у 2016 році показав найгірше значення за п'ять аналізованих періодів. Таким чином, аналіз показників фінансової стійкості бюджету м. Ужгород показав, що починаючи з 2016 року податкоспроможність м. Ужгород починає зростати, проте досі спостерігається висока залежність регіону від дотацій та субвенцій, для усунення якої органам місцевого самоврядування необхідно нарощувати суми податкових надходжень (в першу чергу за рахунок надходжень від місцевих податків і зборів) та підвищувати автономність бюджету.

Ще одним важливим показником для оцінки податкоспроможності регіонів є коефіцієнт частки доходів від місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень. Крім того, проведемо експеримент і визначимо індекс податкоспроможності м. Ужгород на основі місцевих податків і зборів (табл. 4).

Таблиця 4

Розрахунок індексу податкоспроможності регіонів України на основі місцевих податків і зборів у 2014-2018 рр.*

Table 4

Calculation of the index of tax capacity of the regions of Ukraine on the basis of local taxes and fees in 2014-2018 *

Показник	Розрахунок	Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
Коефіцієнт частки місцевих податків у м. Ужгород	Місцеві податки і збори / Податкові надходження	16	17	24	24	24
Коефіцієнт частки місцевих податків у місцевих бюджетах		8	9	28	29	26
Індекс податкоспроможності (на основі місцевих податків)	Місцеві податки і збори регіону/Місцеві податки і збори зведенні (на 1 мешканця)	1,85	1,89	0,97	0,94	1,02

*Джерело: складено та розраховано автором на основі даних [7; 10; 4]

Як видно з табл. 2.8 коефіцієнт частки доходів від місцевих податків і зборів у структурі податкових надходжень протягом п'яти досліджуваних періодів зростає, як у

м. Ужгороді, так і у всіх регіонах України разом. Проте значення є вкрай низькими, якби податкоспроможність регіонів розраховувалася виключно на основі місцевих податків і зборів, то ні м. Ужгород, ні інші регіони України не в змозі були б акумулювати достатню кількість податкових надходжень за рахунок місцевих податків і зборів. Аналізуючи індекс податкоспроможності на основі місцевих податків і зборів прослідковується той факт, що у 2014-2015 рр. м. Ужгород мав найвищі показники надходжень по місцевим податкам і зборам серед регіонів України. Проте після змін у податковому законодавстві індекс податкоспроможності скоротився із позначки 1,89 (у 2014 році) до 0,97 у 2016 році. Станом на 2018 рік індекс податкоспроможності закріпився на рівні 1,02. Даний рівень індексу свідчить про те, що м. Ужгород акумулює місцеві податки і збори на середньому рівні і якби надходження від місцевих податків і зборів були б більшими, то м. Ужгород мало б достатній рівень податкоспроможності (який б формувався виключно за рахунок місцевих податків і зборів).

Висновки. Проведений аналіз податкоспроможності показав, що станом на 2018 рік у 82% регіонів України податкоспроможність знаходиться на досить низькому рівні. Останні місця в рейтингу податкоспроможності регіонів займають Тернопільська, Закарпатська та Чернівецька область, в яких індекс коливається в межах 0,55-0,67. Таке низьке значення свідчить про те, що дані території отримують фінансову допомогу в процесі фінансового вирівнювання. Щодо динаміки, то починаючи із 2002 до 2015 року податкоспроможність регіонів України знижується. Так, протягом даного періоду частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів знизилася із 58% до 33%, при цьому частка міжбюджетних трансфертів виросла із 31% до 59%. Починаючи із 2016 року податкоспроможність регіонів починає зростати так, у 2018 році в порівнянні із 2016 роком частка податкових надходжень зросла на 7%, а частка міжбюджетних трансфертів знизилася на 5%. Дана тенденція є позитивним явищем, проте досі спостерігається велика залежність регіонів України від трансфертів. Проведений аналіз податкоспроможності показав, що починаючи з 2016 року податкоспроможність м. Ужгорода починає зростати, проте досі спостерігається висока залежність регіону від дотацій та субвенцій, для усунення якої органам місцевого самоврядування необхідно нарощувати суми податкових надходжень (в першу чергу за рахунок надходжень від місцевих податків і зборів) та підвищувати автономність бюджету.

1. Андрущенко В.Л. Податкова система: Навчальний посібник (за заг. ред. Андрущенка В). Л. К.: Центр учбової літератури, 2015. 416 с.
2. Бачо Р.Й., Иллар Е.Й., Є.Й. Бачо. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету*: серія Економіка. 2014. Випуск 1 (42). С. 140-145.
3. Волохова І. С. Місьцеве оподаткування : реалізація загальних принципів. *Економіка України*. 2014. №12. С. 74-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_12_8. (дата звернення: 10.11.2020 р.)
4. Державна казначейська служба України: Виконання Державного бюджету 2013-2017. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
5. Іваницька М. П. Концептуальні підходи до оцінки податкового потенціалу міста. *Економічний аналіз*. 2013. №1. С. 254-259.
6. Кириленко О., Малиняк О., Кириленко Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади. Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
7. Климчук К. В. Оцінка фінансового стану бюджету району. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2012/Economics/13_111784.doc.htm. (дата звернення: 10.11.2020 р.)
8. Коломієць Т.В., Патицька Х.О. Податкова спроможність як показник рівня фінансової автономії територіальної громади. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*.

2015. Вип. 4. С. 14-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_5 (дата звернення: 10.11.2020 р.)
9. Кушнірчук Ю. М. Еволюційний шлях розвитку податкової системи України». Львівський ДУВС. 2012. С. 249-253.
10. Лютик О.М. Основні тенденції формування та використання фінансових ресурсів бюджету м. Чернівці в умовах підвищення фінансової автономії. *Економіка та суспільство: електронне наукове фахове видання*. Випуск 3. Мукачєво, 2016. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/73.pdf. (дата звернення: 10.11.2020 р.)
11. Макогон В. Методологічні аспекти формування доходів місцевих бюджетів. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2009. № 4. С. 92-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2009_4_13 (дата звернення: 10.11.2020 р.)
12. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 10.11.2020 р.)
13. Офіційний веб-сайт Ужгородської міської ради. URL: <http://rada-uzhgorod.gov.ua/>. (дата звернення: 10.11.2020 р.)
14. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон України від 24.12.2015 № 909-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/909-19>. (дата звернення: 10.11.2020 р.)
15. Скиба Л. Доходи місцевих бюджетів у забезпеченні повноважень органів місцевого самоврядування. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2012. №17. С. 128-133.
16. Слатвінська М. Місцеві податки і збори : позитивні та негативні аспекти впроваджених новацій. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики в глобалізації: зб. тез доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених [м. Тернопіль, 26-27 берез. 2015 р.]. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. С. 204-205. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5882/1/СЛАТВІНСЬКА%20М.pdf>. (дата звернення: 10.11.2020 р.)

References

1. Andrushchenko, V. *Tax system*. Center for Educational Literature, 2015.
2. Bacho, R., Illar, E. and E. Bacho. „The state of formation of the revenue side of the budget of Ukraine in the current crisis”. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University: Economics series*, no.1 (42), 2014, pp.140-145.
3. Volokhova, I. „Local taxation: the implementation of general principles”. *Ukraine economy*, no.12, 2014, pp. 74-86. The Vernadsky National Library of Ukraine, http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_12_8. Accessed 10 Nov. 2020.
4. “Execution of the State Budget 2013-2017.” State Treasury Service of Ukraine, www.treasury.gov.ua/en/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu. Accessed 10 Nov. 2020.
5. Ivanytska, M. „Conceptual approaches to assessing the tax potential of the city”. *Economic analysis*, no.1, 2013, pp.254-259.
6. Kyrylenko, O., Malinyak, O., Kyrylenko, B., Pismenny, V., and V. Rusin. *Planning and management of financial resources of the territorial community*. Association of Ukrainian Cities - ENTERPRISE LLC, 2015.
7. Klimchuk, K. „Assessment of the financial condition of the district budget.” [rusnauka.com http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2012/Economics/13_111784.doc.htm](http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2012/Economics/13_111784.doc.htm). Accessed 10 Nov. 2020.
8. Kolomiets, T., and H. Patytska. „Tax capacity as an indicator of the level of financial autonomy of the territorial community”. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, no. 4, 2015, pp. 14-17. The Vernadsky National Library of Ukraine, nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_5. Accessed 10 Nov. 2020.
9. Kushnirchuk, Y. *Evolutionary path of development of the tax system of Ukraine*. Lviv State Department of Internal Affairs, 2012, pp.249-253.
10. Liutik, O. „The main trends in the formation and use of financial resources of the budget of Chernivtsi in terms of increasing financial autonomy”. *Economy and society: electronic scientific professional publication*, №3, 2016, www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/73.pdf. Accessed 10 Nov. 2020.
11. Makogon, V. „Methodological aspects of local budget revenues”. *Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics*, №4, 2009, 92–99. The Vernadsky National Library of Ukraine, nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2009_4_13. Accessed 10 Nov. 2020.
12. Official website of the State Statistics Service of Ukraine, www.ukrstat.gov.ua/. Accessed 10 Nov. 2020.
13. Official website of Uzhhorod City Council, rada-uzhgorod.gov.ua/. Accessed 10 Nov. 2020.

14. „On amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine to ensure the balance of budget revenues in 2016”. The Law of Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon5.rada.gov.ua/laws/show/909-19. Accessed 10 Nov. 2020.
15. Skyba, L. „Revenues of local budgets in ensuring the powers of local governments”. *Ukrainian science: past, present, future*, no.17, 2012, pp.128-133.
16. Slatvinska, M. „Local taxes and fees: positive and negative aspects of implemented innovations”. *Economic and social development of Ukraine in the XXI century: national vision and challenges in globalization: coll. thesis add. XII International. scientific-practical conf. young scientists*. TNEU, 2015, pp. 204-205, dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5882/1/СЛАТВИНСЬКА%20М.pdf. Accessed 10 Nov. 2020.

УДК 330.101:620.91-027.236

doi: 10.15330/apred.1.16.122-133

Климчук М.М., Климчук С.А.

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯМ НА ЗАСАДАХ ДОСВІДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Київський національний університет
будівництва і архітектури,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра організації та управління
будівництвом,
проспект Повітрофлотський, 31, Київ,
03680, Україна,
тел.: 0663398973,
e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Анотація. У статті досліджено теоретичні аспекти розробки та реалізації енергоефективної політики регіонів, виокремлено основні напрями її впровадження. Розглянуто основні інструменти стимулювання енергозбереження в країнах ЄС.

Проаналізовано діючі міжнародні проекти розвитку регіональної енергоефективної політики та підтримки підприємств, що впроваджують заходи енергозбереження в країнах Європейського Союзу. Наведено елементи системи оцінювання результатів проекту за критеріями: розвиток smart-технології, упровадження фінансових інструментів, міжрегіональна співпраця, стратегії інтелектуальної спеціалізації. З метою забезпечення фінансовими ресурсами проектів енергозбереження та енергоефективності нами надані пропозиції щодо використання муніципальних облігацій та компенсаторної технології «Tax Increment Financing».

За результатами вивчення світових тенденцій управління енергозбереженням на рівні регіону, нами запропоновано механізм формування регіональної системи управління енергозбереженням, як певну сукупність принципів, цілей, завдань, функцій, суб'єктів, процесу з урахуванням наявних потреб й можливостей реалізації заходів енергозбереження.

В рамках упровадження механізму формування регіональної системи управління енергозбереженням надано характеристику цілям (економічні; соціальні; екологічні); завданням (організаційні; інституційні; інфраструктурні; інвестиційні; інноваційні; соціально-економічні; екологічні; інформаційні); принципам (раціонального використання ресурсів; наукового обґрунтування управління; державно-приватного партнерства; адаптації та мобільності); суб'єктам, функціям та інструментам управління.

Ключові слова: енергозбереження, управління, регіональна політика, міжнародний досвід.